

MỘT SỐ GIẢI PHÁP NHẪM NÂNG CAO HIỆU QUẢ KHAI THÁC TIỀM NĂNG DU LỊCH BIỂN ĐẢO Ở TỈNH QUẢNG BÌNH

ThS. LƯƠNG THỊ LAN HUỆ
Trường Đại học Quảng Bình

1. Đặt vấn đề

Phát triển du lịch biển, đảo là một xu thế tất yếu nhằm góp phần tích cực vào việc phát triển kinh tế - xã hội dải ven biển, đáp ứng nhu cầu ngày càng tăng của khách du lịch. Nhu cầu này liên quan chặt chẽ đến sự phát triển không ngừng của xã hội cũng như các giá trị tài nguyên trên lục địa ngày càng bị suy thoái và khai thác cạn kiệt. Ở Việt Nam, vùng ven biển là cái nôi phát triển của nhiều nền văn hóa đặc sắc, việc khai thác, phát huy các giá trị văn hóa và các giá trị thiên nhiên ban tặng thông qua du lịch biển, đảo là một xu thế tất yếu. Đối với tỉnh Quảng Bình nói riêng, đây là tỉnh có nhiều lợi thế để phát triển kinh tế - xã hội, trong đó du lịch biển đảo được đánh giá là một tiềm năng to lớn. Được thiên nhiên ban tặng cho bờ biển dài, thoải thoải, nước biển xanh trong, nguồn tài nguyên du lịch phong phú, đa dạng, đẹp và hấp dẫn, hệ thống giao thông thuận tiện, du lịch Quảng Bình ngày càng thu hút nhiều du khách gần, xa tới tham quan và nghỉ dưỡng. Cùng với các tỉnh ven biển khác, Quảng Bình hiện nay có rất nhiều giải pháp để khai thác có hiệu quả tiềm năng du lịch biển đảo. Tuy nhiên, do nhiều nguyên nhân khách quan và chủ quan khác nhau, du lịch biển đảo Quảng Bình vẫn chưa đạt được kết quả như mong đợi. Thực tế này đòi hỏi phải có những giải pháp khai thác có hiệu quả tiềm năng du lịch biển đảo. Đây là một việc làm cần thiết và cấp bách nhằm sớm đưa du lịch Quảng Bình trở thành ngành kinh tế mũi nhọn của tỉnh. Đồng thời góp phần thực hiện tốt mục tiêu Nghị quyết số 09/NQ-TU ngày 9/2/2007 của Hội nghị lần thứ tư Ban

Chấp hành Trung ương Đảng khóa X về Chiến lược biển Việt Nam đến năm 2020 “Phấn đấu đến năm 2020 đưa nước ta trở thành quốc gia mạnh về biển, làm giàu từ biển, bảo đảm vững chắc chủ quyền quốc gia trên biển, đảo, góp phần quan trọng trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa, làm cho đất nước giàu mạnh”[1; tr.2]

2. Nội dung

2.1. Tiềm năng du lịch biển đảo ở tỉnh Quảng Bình

Du lịch biển đảo là loại hình du lịch dựa vào thiên nhiên diễn ra trong các vùng có tiềm năng về biển đảo hướng tới sự thỏa mãn nhu cầu của con người về vui chơi, giải trí, nghỉ dưỡng, tham quan, tắm biển, nghiên cứu... Trên cơ sở đó, chúng tôi cho rằng, tiềm năng du lịch biển đảo Quảng Bình được hiểu là những thế mạnh, những nhân tố thuận lợi thúc đẩy du lịch biển đảo phát triển, làm tăng nguồn thu nhập cho người dân và cho tỉnh. Những tiềm năng này có thể đã được khai thác hoặc đang tiềm ẩn. Nhiệm vụ quan trọng trong chiến lược phát triển kinh tế biển đảo của tỉnh Quảng Bình là cần phải nhận biết và nắm bắt các cơ hội, khai thác có hiệu quả các tiềm năng. Có thể dẫn chứng một số tiềm năng du lịch biển đảo ở tỉnh Quảng Bình hiện nay cần phải phát huy hiệu quả giá trị của nó như sau:

Thứ nhất, tiềm năng, lợi thế về vị trí địa lý

Quảng Bình là một tỉnh duyên hải thuộc vùng Bắc - Trung Bộ Việt Nam. Phía bắc giáp Hà Tĩnh; phía nam giáp Quảng Trị; phía đông giáp biển Đông; phía tây giáp Lào. Là tỉnh có vị trí chiến lược quan trọng về kinh tế, an ninh,

quốc phòng của Việt Nam, có vị trí tiếp giáp với hành lang phát triển kinh tế của tiểu vùng sông Mêkông mở rộng nối liền ba nước Việt Nam, Lào và Thái Lan. Tỉnh Quảng Bình cũng là nơi hội đủ các yếu tố về giao thông đường bộ, đường sông, đường không, đường sắt rất thuận tiện cho việc giao thương, nối kết với các vùng, miền, khu vực và thế giới. Nét đặc thù của du lịch ở tỉnh Quảng Bình là nguồn tài nguyên du lịch đa dạng và phong phú, vừa có rừng núi, biển đảo vừa có du lịch sinh thái tâm linh. Có thể nói địa hình phong phú và đa dạng, có nhiều cảnh quan thiên nhiên đẹp là điều kiện để tỉnh Quảng Bình phát triển kinh tế theo hướng kết hợp giữa biển và đất liền.

Thứ hai, sở hữu hệ thống tài nguyên du lịch biển đảo đẹp, đặc sắc

Theo các nhà nghiên cứu, tỉnh Quảng Bình có đường bờ biển dài 116,04km, có nhiều thắng cảnh đẹp, cùng với thềm lục địa rộng gấp 2,6 lần diện tích đất liền tạo cho Quảng Bình có một ngư trường rộng lớn với trữ lượng khoảng 10 vạn tấn, trong đó có những loại quý hiếm như tôm hùm, tôm sú, mực ống, mực nang, hải sâm. Vùng biển Quảng Bình trải dài với nhiều đảo, nhiều vùng biển, mũi biển, bãi sù vẹt gần giữa sông... điều này tạo nên môi trường thuận lợi cho các loài sinh vật biển cư trú, sinh sôi nảy nở. Chính vì vậy biển Quảng Bình rất giàu thủy hải sản với đủ chủng loại, kích thước làm nên những món ăn ngon hấp dẫn như cá ghéo bao tử, mắm lẹp, mang cá thiều, rươi đen.

Được thiên nhiên ban tặng cho bờ biển dài khá bằng phẳng, bãi cát trắng xóa rộng mênh mông, độ nghiêng tương đối ít, nước biển xanh trong đã tạo cho Quảng Bình có nhiều bãi tắm biển lý tưởng như bãi tắm Nhật Lệ, Đá Nhảy, Quang Phú, Bảo Ninh... Bên cạnh đó biển ở tỉnh Quảng Bình có khí hậu tương đối thuận lợi để phát triển du lịch biển, thời gian thích hợp nhất để đến du lịch biển là từ tháng 5 đến tháng 10. Tuy nhiệt độ khá cao nhưng có gió và hơi nước từ biển vào đã làm giảm đi cái nóng của mùa hè ở Quảng Bình. Hiện nay ở tỉnh Quảng Bình có rất nhiều loại hình du lịch biển được

khai thác đưa vào sử dụng như dã ngoại phong cảnh biển, thể thao biển, văn hóa văn nghệ tổ chức ở bãi biển. Đặc biệt là loại hình du lịch dã ngoại cảnh biển được du khách rất ưa chuộng. Với loại hình du lịch này du khách có thể đi bằng thuyền hoặc ca nô trôi nổi theo dòng nước trong xanh của biển cả, đắm chìm trong những con sóng bập bênh xô vào mạn thuyền. Du khách có thể tự mình đi câu cá và đặc biệt là câu mực vào ban đêm và thưởng thức đặc sản miền biển ngay trên thuyền, đó là một hành trình thú vị, hấp dẫn và mới lạ với du khách.

Hầu hết các bãi tắm biển, các danh thắng nổi tiếng ở Quảng Bình như tượng đài Mẹ Suốt, Quảng Bình Quan, Thiên Đường, suối nước Mọc đều ở gần các khu đô thị nên rất thuận lợi, an toàn cho du khách kết hợp tham quan, nghỉ dưỡng. Mặt khác các khu đô thị có lịch sử hình thành và phát triển gắn liền với biển nên có nhiều trung tâm văn hóa, lễ hội dân gian, làng nghề đặc sắc của miền biển du khách có thể kết hợp tham quan, nghỉ dưỡng và nghiên cứu.

Thứ ba, sở hữu nhiều danh thắng đẹp, độc đáo mang tầm quốc tế

Tỉnh Quảng Bình là một trong số ít địa phương sở hữu hệ thống tài nguyên du lịch dồi dào, kỳ thú. Đó là có Vườn Quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng thuộc huyện Bố Trạch cách Đồng Hới khoảng 50 km về phía tây bắc đã được Unesco công nhận là Di sản Thiên nhiên thế giới. Nơi đây có điều kiện khí hậu trong lành, mát lạnh quanh năm với diện tích trên 200.000ha, hàng trăm hang động và rất nhiều hệ thống sông ngầm; có hàng trăm loại động, thực vật quý hiếm. Có thể nói Vườn Quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng là điểm đến hấp dẫn của các nhà thám hiểm, nhà khoa học, du lịch trong và ngoài nước. Nơi đây không chỉ sở hữu hệ thống hang động đẹp, kỳ vĩ vào loại bậc nhất thế giới, Quảng Bình còn có nhiều địa điểm du lịch tâm linh thu hút khách du lịch trong và ngoài nước như Vũng Chùa - Đảo Yến nơi yên nghỉ của Đại tướng huyền thoại Võ Nguyên Giáp, hang Tám Cô, núi Thần Đinh, đền Bà

chúa Liễu Hạnh.... Vừa qua, Quảng Bình đã được website du lịch lớn nhất thế giới Tripadvisor bình chọn là 1 trong 4 điểm đến hấp dẫn nhất Việt Nam; Tạp chí Du lịch uy tín hàng đầu thế giới Lonely Planet xếp hạng Phong Nha - Kẻ Bàng ở vị trí thứ 2 trong danh sách 15 điểm đến đáng trải nghiệm nhất ở Việt Nam năm 2017, trong đó Sơn Đoòng trở thành điểm nhấn của du lịch Việt Nam tại Hội chợ Du lịch thế giới WTM London 2017. Như vậy du lịch Quảng Bình đã được du khách gần xa biết đến nhờ vào thế mạnh du lịch của mình.

Thứ tư, cơ sở hạ tầng phục vụ cho giao thông, phát triển du lịch, du lịch biển đảo ngày một nâng cao, hiện đại

Hiện nay, thành phố Đồng Hới - Trung tâm du lịch của tỉnh đang xúc tiến xây dựng cơ sở vật chất phục vụ du lịch như sân bay, bến cảng, hệ thống giao thông, đặc biệt là các khu lưu trú cùng với những dịch vụ vui chơi, giải trí bổ trợ để có thể đáp ứng tốt hơn nhu cầu ngày một gia tăng của khách du lịch trong và ngoài nước. Một trong những công trình trọng điểm nhằm khai thác tiềm năng du lịch biển đảo của tỉnh là hoàn thành công trình giao thông cầu Nhật Lệ 1, 2; siêu thị Co.opmart; xây dựng nhà phố kết hợp với khách sạn 5 sao ở trung tâm thành phố Đồng Hới... Đồng thời ngành du lịch của tỉnh đã tăng cường công tác phát triển nguồn nhân lực, xúc tiến quảng bá du lịch, ban hành cơ chế chính sách thông thoáng nhằm thu hút các dự án đầu tư phát triển du lịch. Công tác quy hoạch cho các khu vực du lịch vui chơi giải trí, trung tâm mua sắm được tỉnh chú trọng. Với những lợi thế riêng có, hấp dẫn đối với du khách trong nước và quốc tế nên trong những năm qua, du lịch nói chung và du lịch biển đảo Quảng Bình nói riêng đã gặt hái được nhiều thành công, tạo bước đột phá về việc quảng bá, xúc tiến mở rộng và khai thác các tour du lịch để thu hút thêm lượng khách đến tham quan, nghỉ dưỡng.

Để phát huy các thế mạnh du lịch, du lịch biển đảo, tỉnh Quảng Bình đã ban hành chiến lược phát triển du lịch, du lịch biển, đồng thời

kêu gọi đầu tư 70 dự án giai đoạn 2016 - 2020, trong đó có đến 29 dự án thuộc lĩnh vực du lịch, thương mại dịch vụ. Điều này cho thấy, tỉnh Quảng Bình đặc biệt quan tâm tới phát triển du lịch, du lịch biển đảo, xem ngành du lịch là một ngành kinh tế mũi nhọn. Những năm gần đây, tỉnh Quảng Bình cũng đã có nhiều chương trình hành động thiết thực, đẩy mạnh hoạt động đối ngoại, hợp tác quốc tế, quảng bá truyền thông về du lịch cũng như tạo ra nhiều sản phẩm du lịch độc đáo, chất lượng. Vì vậy ngày càng thu hút nhiều khách tham quan, nghỉ dưỡng hơn. Theo số liệu thống kê của Sở Du lịch Quảng Bình, năm 2017 tổng số lượt khách du lịch đến với tỉnh Quảng Bình đạt 3,3 triệu lượt người, trong đó khách quốc tế đạt 100 ngàn lượt. Tổng thu từ khách du lịch trên 3,7 ngàn tỷ đồng [6; tr 1]. Đặc biệt, lượng du khách đến với Quảng Bình tăng đột biến mùa hè nhất là dịp nghỉ lễ 30/4 và 1/5 hằng năm. Với những lợi thế riêng có, hấp dẫn đối với du khách trong nước và quốc tế nên trong những năm qua, du lịch nói chung và du lịch biển, đảo Quảng Bình nói riêng đã gặt hái được nhiều thành công, tạo bước đột phá về việc quảng bá, xúc tiến mở rộng và khai thác các tour du lịch.

Mặc dù đã đạt được kết quả tích cực, tuy nhiên du lịch biển đảo Quảng Bình vẫn chưa phát triển tương xứng với tiềm năng vốn có, tài nguyên du lịch biển đảo tuy giàu có nhưng vẫn chưa khai thác có hiệu quả. Hạn chế lớn nhất của du lịch biển đảo tỉnh Quảng Bình là thiếu những dịch vụ chất lượng cao. Những dịch vụ vui chơi, giải trí, mua sắm, ẩm thực chưa phong phú, đa dạng, chưa đáp ứng thị hiếu, nhu cầu khách du lịch. Đa số du khách đến Quảng Bình chỉ lưu lại trong khoảng thời gian ngắn, lượng khách du lịch đến biển đảo Quảng Bình chủ yếu ở Hà Nội và các thành phố lân cận. Điều này không chỉ gây lãng phí nguồn tài nguyên mà còn khiến tỉnh mất đi nguồn thu đáng kể từ du lịch biển. Cơ sở hạ tầng đã được nâng cấp, cải tạo, xây mới rất nhiều nhưng vẫn chưa thực sự đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của du khách. Ngoài ra, do mức sống của người dân vùng ven

biển còn thấp, trình độ dân trí còn hạn chế nên khó khăn trong việc sử dụng lợi thế để phát triển du lịch biển đảo. Phần lớn đội ngũ quản lý, hướng dẫn viên du lịch, người lao động khác làm việc trong lĩnh vực du lịch nói chung và du lịch biển nói riêng ở Quảng Bình chưa được đào tạo lại, chưa có cơ chế thỏa đáng để khuyến khích nhân viên học thêm nghiệp vụ, ngoại ngữ và tin học. Khi tuyển chọn nhân viên các doanh nghiệp cũng chưa chú ý đến yêu cầu ngoại ngữ, tin học như một tiêu chuẩn bắt buộc dẫn đến đội ngũ nhân viên, quản lý du lịch chưa bắt kịp với xu thế hội nhập trong lĩnh vực du lịch. Đây là những yếu tố bất lợi cho mục tiêu phát triển du lịch bền vững.

2.2. Một số giải pháp nhằm phát huy sức mạnh, tiềm năng du lịch biển, đảo Quảng Bình hiện nay

Một là, tạo cơ chế, chính sách thuận lợi để thúc đẩy phát triển du lịch biển đảo

Tỉnh Quảng Bình cần sớm xây dựng, hoàn thiện các cơ chế, chính sách cũng như các quy định pháp luật nhằm thúc đẩy sự phát triển du lịch biển đảo chất lượng cao, tạo cơ chế chính sách thuận lợi cho đầu tư du lịch, đầu tư có trọng điểm và có quy hoạch. Đặc biệt tỉnh nên khuyến khích đầu tư vào các vùng đất còn hoang sơ, phát triển các loại hình du lịch gắn với bảo tồn tự nhiên và văn hóa, khuyến khích sự tham gia của cộng đồng vào phát triển du lịch biển đảo. Mặt khác, cần tích cực triển khai các chương trình quảng bá, giới thiệu giá trị tài nguyên du lịch biển đảo bằng hình thức đa phương tiện, vận động người dân đồng hành cùng chính quyền địa phương, xây dựng phong trào thực hiện nếp sống văn minh; ứng xử lịch sự, mến khách, tự giác và tích cực tham gia giữ gìn an ninh trật tự, vệ sinh môi trường; tạo môi trường du lịch xanh, sạch, thân thiện.

Hai là, phát triển nguồn nhân lực làm việc trong hệ thống du lịch biển đảo

Du lịch là ngành nghề đòi hỏi tính chuyên nghiệp rất cao. Do đó, nguồn nhân lực làm việc trong lĩnh vực du lịch cần phải được đào tạo bài bản, có chuyên môn và kỹ năng nghiệp vụ. Để

du lịch phát triển bền vững thì nguồn nhân lực phục vụ du lịch cũng cần được nâng cao cả về số lượng lẫn chất lượng. Các doanh nghiệp, cơ quan tổ chức làm việc trong lĩnh vực du lịch cần có chính sách phát triển nguồn nhân lực. Trong xu hướng hội nhập hiện nay, phát triển nguồn nhân lực du lịch biển cần đáp ứng yêu cầu quốc tế, do đó đòi hỏi cơ sở, dạy nghề du lịch cũng cần được đầu tư hiện đại ngang tầm với khu vực, quốc tế. Thường xuyên chú trọng bồi dưỡng chuyên môn nghiệp vụ, kỹ năng cho đội ngũ cán bộ quản lý và nhân viên phục vụ du lịch, có chính sách thu hút nguồn nhân lực trình độ cao phục vụ, cống hiến cho ngành du lịch của tỉnh. Tăng cường nghiên cứu ứng dụng khoa học công nghệ hỗ trợ cho sự phát triển du lịch biển đảo.

Ba là, xúc tiến quảng bá du lịch biển, đảo

Hiện nay, tỉnh Quảng Bình đang ưu tiên tập trung quảng bá cho hệ thống hang động Vườn Quốc gia Phong Nha – Kẻ Bàng, du lịch biển đảo chưa được quảng bá nhiều. Vì vậy, tỉnh Quảng Bình cần vạch ra một chiến lược cụ thể và dài hạn, tập trung xây dựng và thực hiện các chủ đề về biển, quảng bá các hoạt động du lịch biển đảo bằng lễ hội đặc sắc, giới thiệu văn hóa ẩm thực, tài nguyên du lịch biển đảo trên các phương tiện thông tin đại chúng. Chiến lược phát triển du lịch biển đảo Quảng Bình không chỉ hướng đến thị trường trong nước và khu vực mà còn hướng đến thị trường quốc tế.

Thường xuyên tham gia các hội chợ, hội thảo để có điều kiện tuyên truyền, tiếp thị sản phẩm du lịch về biển. Tích cực nghiên cứu và biên soạn ấn phẩm có chất lượng về du lịch biển để quảng bá hình ảnh, thông tin du lịch biển đến với người dân. Cùng với hoạt động quảng bá du lịch là xây dựng một số thị trường trọng điểm về du lịch biển đảo. Điều này đòi hỏi tỉnh cần có chính sách ưu tiên phát triển du lịch biển chất lượng cao, theo đó cần tập trung nguồn lực để vận hành các khu du lịch trọng điểm của tỉnh.

Bốn là, chú trọng xây dựng các sản phẩm du lịch biển đảo đặc thù đủ sức cạnh tranh du

lịch trong nước và quốc tế

Để xây dựng thương hiệu du lịch biển đảo, tỉnh Quảng Bình cần có các sản phẩm đặc trưng và đủ sức cạnh tranh trên thị trường. Vì vậy, tỉnh cần chú trọng xây dựng các sản phẩm du lịch biển đặc thù địa phương, hấp dẫn và có sức cạnh tranh trong khu vực và quốc tế. Nâng cấp, hiện đại các làng nghề truyền thống, quy hoạch phố đi bộ, phố ẩm thực cũng như chú trọng cảnh quan đô thị. Phối hợp chặt chẽ với ngành quốc phòng địa phương ven biển nhằm phát triển du lịch biển đảo gắn liền với đảm bảo an ninh, quốc phòng và xóa đói giảm nghèo.

Năm là, phát triển cơ hạ tầng phục vụ du lịch biển

Tỉnh Quảng Bình cần đẩy mạnh hơn nữa việc xây dựng cơ sở hạ tầng và phương tiện giao thông như đường thủy, đường không, đường bộ, đường sắt và các tuyến giao thông kết nối các điểm du lịch trong tỉnh. Chú trọng xây dựng phát triển các cảng biển, bến neo đậu, cầu cảng, cải tạo kỹ thuật, vệ sinh, an toàn tại các bến cảng hàng hóa, đầu tư nâng cấp trang thiết bị các tàu du lịch theo tiêu chuẩn quốc tế. Ưu tiên thu hút đầu tư nâng cấp, xây mới hệ thống cơ sở lưu trú, hình thành tổ hợp khách sạn kết hợp với trung tâm thương mại, nghỉ dưỡng, nơi tổ chức hội thảo, hội nghị, tập huấn chất lượng cao nhằm thu hút khách du lịch.

Sáu là, có sự phối hợp các cơ quan, lực lượng liên quan trong quản lý và khai thác tiềm năng du lịch biển đảo

Để hoạt động du lịch biển đảo của tỉnh có hiệu quả, phải có sự phối hợp, thống nhất trong quản lý và khai thác tiềm năng du lịch biển đảo. Cụ thể, tỉnh cần phối hợp với bộ, ngành và các địa phương ven biển tiến hành rà soát, điều chỉnh quy hoạch đảm bảo tính thống nhất, tính hiện đại, huy động và sử dụng có hiệu quả nguồn vốn đầu tư cơ sở hạ tầng du lịch biển đảo. Phát huy vai trò ban chỉ đạo phát triển du lịch của các địa phương ven biển nhằm nâng cao hiệu quả quản lý và phối hợp liên ngành. Tích cực quảng bá tiềm năng, chất lượng các điểm đến đồng thời duy trì tốt mối quan hệ với các địa

phương cũng như các đối tác du lịch nhằm thu hút sự chú ý của các nhà tổ chức sự kiện, là cơ hội để phát triển loại hình du lịch MICE - Loại hình du lịch kết hợp giữa hội nghị - hội thảo, kết hợp tổ chức sự kiện khen thưởng, triển lãm... mang lại giá trị cao về du lịch và cơ hội để phát triển kinh tế - xã hội của tỉnh.

3. Kết luận

Phát triển du lịch biển đảo là một xu thế tất yếu nhằm góp phần tích cực vào việc phát triển kinh tế - xã hội dải ven biển. Hiếm có địa phương nào có nhiều lợi thế, tiềm năng để phát triển du lịch biển đảo như ở Quảng Bình. Do đó, tỉnh cần phải kết hợp tối đa các thế mạnh du lịch hang động, tâm linh, sinh thái, du lịch biển đảo để tạo nên sức mạnh tổng hợp nhằm nâng cao đời sống người dân, tạo nên thương hiệu du lịch. Để đạt được mục tiêu đó, ngành du lịch Quảng Bình đẩy mạnh hơn nữa trong việc phối hợp với các sở, ban, ngành liên quan để triển khai có hiệu quả chiến lược, chương trình quốc gia về phát triển du lịch biển, đề xuất các giải pháp đồng bộ, có tính khả thi tạo sự phát triển bền vững ■

Tài liệu tham khảo:

1. Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch (2013), *Đề án phát triển du lịch biển, đảo và vùng ven biển Việt Nam đến năm 2020*.
2. Ban Tuyên giáo Trung ương (2013), *Một trăm câu hỏi, đáp về biển, đảo dành cho tuổi trẻ Việt Nam*, Nxb Thông tin và Truyền thông.
3. GS.TS. Nguyễn Văn Đính, PGS.TS. Trần Thị Minh Hòa (2009), *Giáo trình kinh tế du lịch*, Nxb Đại học Kinh tế Quốc dân, Hà Nội.
4. Nguyễn Đình Hòa (2006), *Môi trường và phát triển bền vững*, Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội.
5. Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Quảng Bình (2009), *Quy hoạch tổng thể phát triển du lịch tỉnh Quảng Bình đến năm 2020 và tầm nhìn đến năm 2025*.
6. Sở Du lịch tỉnh Quảng Bình (2017), *Hội nghị kết nối hoạt động du lịch Quảng Bình năm 2017 và triển khai nhiệm vụ năm 2018*, tỉnh Quảng Bình, Việt Nam.